

Яценко Таміла Олексіївна,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
tamilakod@ukr.net

МОДЕЛЬ СУЧАСНОГО ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ключові слова: шкільна літературна освіта, підручник, українська література, особистісно орієнтований підхід, компетентнісний підхід, культурологічний підхід, діалогічність, читацька компетентність.

У умовах сучасного освітнього простору актуальною є проблема створення нового покоління шкільних підручників української літератури, орієнтованих на навчання і виховання особистості інноваційного типу мислення та культури.

У контексті сучасних освітніх завдань, як у змістовому, так і в методичному аспектах, підготовлено підручники «Українська література (рівень стандарту). 10 клас», «Українська література (рівень стандарту). 11 клас» (авторський колектив - А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко, Г.Л. Бійчук, В.М. Тименко). Ці навчальні книги здобули золоті медалі в номінації «Інтеграція ресурсів Державного стандарту та інноваційних практик у процесі реалізації наскрізних змістових ліній в освітньому середовищі» (X Міжнародна виставка «Сучасні заклади освіти – 2019») та «Підручник або навчальний комплект для учнів, студентів» у конкурсі «Національне визнання наукових досягнень» (XI Міжнародної виставки «Інноватика в сучасній освіті», 2019).

Методологічна основа концепції зазначених підручників ґрунтується на ідеях особистісно орієнтованого, компетентнісного і культурологічного підходів. У процесі проектування навчальних книг авторський колектив дотримувався принципів предметної методики:

- вивчення літератури як мистецтва слова;
- читацькоцентричний підхід до навчання літератури.

Перший принцип орієнтує на пріоритет навчальних матеріалів, що акцентують на естетичній сутності художнього твору. Його розгляд подано як осмислення тексту культури, що відображає свідомість людей конкретної історичної доби, орієнтує на діалог у просторі культури та на діалог культур (встановлення мистецьких паралелей).

Другий принцип спрямовує на важливість урахування закономірностей розвитку учня як суб'єкта читацької діяльності (усвідомлення власних читацьких інтересів, прагнень, здатність до самостійної читацької діяльності та саморозвитку).

У підручниках ефективно реалізована самоосвітня функція, що стимулює розвиток позитивної мотивації учнів до самостійного навчання, забезпечує формування вміння здобувати предметну інформацію, оцінювати її достовірність, переводити в статус знань. Тобто учень-читач має змогу навчитися опрацьовувати змістовий контент шкільної літературної освіти (художній текст, біографічні матеріали про автора, фрагменти літературно-критичних досліджень про твір, різні його інтерпретації тощо), занурення в який через створення проблемних ситуацій на уроці української літератури сприятиме цілісному розумінню й осмисленню художнього твору.

Підручники «Українська література (рівень стандарту). 10 клас», «Українська література (рівень стандарту). 11 клас» (авторський колектив - А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко, Г. Л. Бійчук, В. М. Тименко) не лише інформативні, а й технологічні, тобто є засобом організації самостійної індивідуальної чи групової навчальної діяльності учнів-читачів із чіткими рекомендаціями щодо ефективного опрацювання предметного змісту, формування уміння вчитися. Для учнів – це навчальна робоча книга, підготовлена за принципом «самовчителя», активатор розвитку їхнього пізнавального інтересу до художніх творів української літератури, а для вчителя – орієнтир досягнення дидактико-методичних цілей уроку літератури.

Підручники підготовлено на засадах діалогічності: учень-художній твір, художній твір і епоха, художній твір-автор, художній твір-інші види мистецтва, учень-учень, учень-учитель тощо. У підручнику запропоновано вивчення літературного твору як тексту культури, що здійснюється шляхом прочитання смислів, образів, символів тексту, через які відбувається діалог з автором твору, осягнення картини його художнього світу. У процесі такого діалогу учень осмислює цінності культури конкретного історичного періоду та певного історичного типу свідомості, які відображає автор твору.

Модель цих навчальних книг характеризується чіткою структурованістю представлення навчального матеріалу. Організацію продуктивної самостійної читацької діяльності учнів під час роботи з підручниками забезпечує окреслення траєкторії самостійного опрацювання навчального матеріалу. Читацькоцентрична парадигма навчання літератури реалізується і в назві рубрик, до складу більшості з яких входять означення «читацький» чи «читацькі».

Навчальні цілі програмових тем деталізовано у рубриці «Читацький путівник»: визначено обсяг предметних знань і вмінь, які учні зможуть здобути, сформувані та

поглибити у процесі вивчення теми, що є основою для розвитку їхніх читацької та ключових компетентностей. Призначення рубрики «Знайомство здалеку і зблизька» (підрубрики «Портрет», «Вдача», «Захоплення», «Сторінки життєпису» тощо) – викликати в учнів-читачів інтерес до творчості митця, мотивувати до прочитання його художніх творів. Сформувати загальне розуміння творчого доробку письменника (історична доба; тематика, проблематика, загальна характеристика творчості) і проникнути в глибини художнього твору, що вивчається текстуально, допоможе матеріал рубрики «Художній світ письменника». Ідея діалогічної взаємодії з текстом конкретизується у рубриці «Читацькі діалоги», що містить теоретичний матеріал, поради учням-читачам для налагодження діалогу з текстом художнього твору. Завдання у формі читацьких діалогів спонукають десятикласників до активної співпраці, налаштовують на глибоке осмислення прочитаного. Розвиткові ключової культурної компетентності учнів сприяє змістове наповнення рубрики «Культурно-мистецький контекст» і система запитань і завдань до неї. На прикладі творчості письменників досліджуються взаємовпливи художньої літератури, музики, театру та інших видів мистецтва. Такий матеріал допомагає глибокому осмисленню ідейно-художнього змісту літературного твору, вдосконаленню вмінь проводити мистецькі паралелі у процесі його вивчення та формуванню усвідомлення української літератури як невід’ємного складника світового мистецтва. У рубриці «Запитання і завдання» збалансовано представлено компетентнісно орієнтовані запитання і завдання репродуктивного, частково-пошукового та проблемного характеру, що максимально сприяють актуалізації суб’єктного досвіду і предметних знань учнів старших класів, спонукають їх до активної аналітичної діяльності, самостійного аналізу та інтерпретації художніх творів, висловленню власних оцінних суджень, а також забезпечують вироблення вмінь діалогічного і контекстного прочитання художнього твору, усвідомлення змін у власному читацькому розвитку. На засадах компетентнісного підходу розроблено завдання рубрики «Ваші читацькі проекти», що передбачають виявлення рівня сформованості читацької компетентності учнів відповідно до критеріїв, задекларованих у чинних навчальних програмах. Рубрика «Читацьке дозвілля» пропонує завдання для поглиблення читацької та ключових компетентностей старшокласників (інтелектуальні літературні ігри, перегляд екранізацій художніх фільмів, прослуховування музичних творів тощо). Запитання і завдання рубрики «Читацький самоконтроль» орієнтують учнів на самоперевірку рівня їхніх навчальних досягнень, рефлексію виконання запланованого, виявлення змін у читацькому й особистісному розвитку.

Ілюстративний матеріал підручників сприяє встановленню міжмистецьких зв’язків у процесі розгляду літературного твору в культурологічному контексті.

Отже, підручники «Українська література (рівень стандарту). 10 клас», «Українська література (рівень стандарту). 11 клас» (авторський колектив- А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко, Г.Л. Бійчук, В.М. Тименко) – це модель сучасних навчальних книг, що є дієвий засобом розвитку читацької компетентності учнів, вагомим чинником формуванню різнобічної, духовно розвиненої юної особистості.

Література

1. Українська література. Рівень стандарту : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти / А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко та ін. Київ: Пед. думка. 192 с.
2. Українська література. Рівень стандарту : підруч. для 11 кл. закл. заг. серед. освіти / А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко та ін. Київ: Оріон, 2019. 240 с.